

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДСТАВИ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ ЕКОЛОГІЇ КУЛЬТУРИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Звернення до минулого філософської та культурологічної спадщини України й світової науки зростає в своїй актуальності. Питання, що не отримали задовільного вирішення на колишніх методологічних підставах, піднімаються для нового осмислення. Це стосується й досліджуваної автором проблеми екології культури в інформаційному суспільстві.

Українська мрія має відобразити наші національні, стратегічні інтереси, пріоритети у внутрішній і зовнішній політиці, наше бачення місця України в світі. Вона повинна нести притаманні лише українцям світогляд і духовність, надбання української свідомості, традицій, культури і філософії, всі релігійні та моральні цінності народу. Ця мрія має розкрити перед кожним громадянином можливості реалізації власних здібностей. Кожна людина має відчутти, що її спокій, безпека і добробут залежать від стабільності в державі, від успішності її становлення [4; 16]. Одна з найважливіших умов культури – збереження національних культур, їх традицій, цінностей припускає співіснування, діалог, різноманіття національних культур, вірувань і переконань, художніх мов, об'єднання цих елементів, що забезпечують самовідтворення, саморозвиток культури на основі загальнолюдських цінностей. Загальнолюдські цінності являють ген культури. Підміна їх класовими цінностями викликає деформацію всього організму культури. Народження людини як людини є початком його результату з природної батьківщини, початок звільнення від природних зв'язків. Але це звільнення викликає страх. Якщо людина втратить своє природне коріння, то де вона опиниться і ким стане? Вона залишиться одна, без батьківщини, опиниться без коріння і не зможе винести ізольованості і безпорадності свого становлення. Від природного коріння людина зможе відмовитися лише тоді, коли знайде це людське вкорінення, зможе знову відчутти себе удома на цьому світі. Тому можемо спостерігати прагнення людей зберігати природні зв'язки і захиститися від того, щоб бути відірваними від природи, матери, крові і ґрунту [7; 458].

У національних культурах дослідниками виділяються структурно організовані частини: а) іттеріорна, що включає ідейно-теоретичний і етнопсихологічний рівні національної свідомості; б) трансформація національної свідомості в поведінку і дії людей; у) „опредмеченість” результатів діяльності в матеріальній і духовній сферах життя суспільства [2; 26].

У дослідженнях сучасної української філософії домінують два напрями розробки й висвітлення поняття культури: критичний аналіз і узагальнення наявних у культурологічній та філософській літературі визначень цього поняття; розгляд і теоретичний аналіз його генези в самій історії культури, тобто звернення до історичної самосвідомості культури [3]. Творчо-пошуковий характер щодо з'ясування оптимальних шляхів взаємодії людини і природи мають розробки сучасних українських вчених – Г.Волинки, Г.Горах, В.Гура, В.Деркача, А.Єрмоленка, Ф.Канака, М.Кисельова, В.Крисаченка, В.Малахова, М.Мокляка, С.Мороза, І.Огородника, Т.Д.Пікашової, М.Поповича, І.Стогнія, М.Тарасова, В.Шинкарука, І.Юхневського.

На початковому етапі розвитку людства це знайшло відображення в міфах та релігійних віруваннях. Вже в поглядах античних філософів (Аристотель, Демокріт, Платон, Сократ) осмислюється ставлення людини до природи через такі моральні категорії як „добро” і „зло”. І.Кант, Г.В.Ф. Гегель, Л.Фейєрбах, К.Маркс підходили до розгляду даного питання з конкретно-історичних засад. Величезний вплив на становлення культурології зробили філософія, соціологія в роботах М.Вебера, А.Вебера, В.Виндельбанда, Н.Гартмана, Г.Ріккєрта, В.Дильтея, Р.Кронера, Э.Кассієра, Э.Гуссерля, К.Юнга, Г.Зіммеля, О.Шпенглера, А.Тойнбі, Л.Карсавіна, П.Флоренського, С.Франка, Г. Шпета, М.Бахтіна, А.Лосєва, О.Фрейдєнберг. „Вічні” культурфілософські питання розглядалися в творчості В.Виндельбанда, Г.Ріккєрта, Г.Федотова, Вл. Соловйова, М.Бєрдєєва, Д.Мєрежковського, П.Сорокіна, К.Яспєрса. Про розрив між матерією і духовними сферами життя суспільства, втрату абсолюту розмірковували С.Франк,

М.Бердяєв, А.Камю, Ж.Маритен, Э.Фром, А.Швейцер, Э.Муньє, М.Шелер, Х.Ортега – і – Гассет. Величезне значення в становленні культурології як науки відіграло звернення до спадщини Леслі Уайта. Проте вперше термін був запропонований німецьким філософом і хіміком В.Освальдом у 1909 році. Леслі Уайт звернувся до цього терміну незалежно від Освальда в 1939 р. і ввів його в антропологічне дослідження. Культурологію Л.Уайт розглядав як принципово новий системний підхід до вивчення культурних явищ, розкриття загальних закономірностей культурно-історичного процесу і специфіки людської культури.

Основні напрями розвитку філософії культури в першій третині ХХ ст.: методологічний – філософія культури як методологія „наук про культуру” на відміну від „наук про природу” розвивалася не тільки в рамках „філософії цінностей” баденського неокантіанства, але й в „філософії життя” (В.Дильтей), в новій онтології (Н.Гартман, Ханс Фрейер); соціально-критичний – філософія культури як критика сучасної європейської цивілізації (Г.Зіммель, О.Шпенглер, Ф.Степун, Х.Ортега-і-Гассет, А. Бергсон, А.Швейцер, Э.Курціус); теоретико-систематичний – спроба побудови універсальної теорії культури (Е.Кассіерер, Н.Гартман, Р.Кронер, Й.Хейзинга, О. Шпенглер, А.Тойнбі, Е.Ротхакер).

Дослідження проблеми сенсу життя в українській філософії епохи середньовіччя не представлені окремими працями, є наука фундаментальних розробок проблеми людини. Ці питання порушують В.Горський у дослідженнях філософських ідей епохи Київської Русі, С.Бондар, Б.Криса, О.Матковська, В.Нічик, М.Кашуба, І.Захара, В.Литвинов, О.Старовойт, І.Паславський, А.Пашук.

Зарубіжні дослідники проблеми сенсу життя в українській філософії епохи середньовіччя в контексті осмислення історії культури чи долі людини як суб'єкта культури – М.Шлемкевич, В.Янів.

Автором повернуті в матеріали дослідження роботи вчених, які вивчають процес сучасної глобалістики – Байнхауер Х., Ганді І., Геккель Е., Гор Е., Геллап А.М., Даждо Р. та інші.

Екологічний стиль мислення – передумови екологічного синтезу знань. Ставлення людини до природного соціального миру складає найважливіший аспект будь-якого світогляду, а також розуміння витоків і істоти екологічних проблем, їх оцінка, вироблення певної позиції відносно стратегій їх дозволу і перспектив розвитку людської цивілізації. Планетарна свідомість – феномен, що перебуває в процесі свого становлення. Звернення до цих ідей і їх розроблення почалося наприкінці ХІХ – початку ХХ століття (П.Тейяр де Шарден, М.Федоров, В.Соловійов, В.Вернадський, А.Фьорсман, П.Флоренський, Е.Ціолковський, Е.Дюркгейм, П.Сорокін).

У 60 роки розвиток теорії планетарної свідомості здійснюється прогнозістами (Г.Берже, В.Бестужев-Лада, Е.Янч, Р.Юнг, Ж.Фурастьє, Б.Жувенель та інші), а в 1970-80 роки естафета переходить до футурологів (О.Флехтгейм, Е.Ласло, А.Печчеї, Е.Тоффлер, Д.Форрестор, Дж.Нейсбіт).

Останніми десятиліттями ця проблема активно вивчається трансгуманістами (Н.Бостром, В.Віндж, М.Мор), філософами (М.Моїсєєв, Ф.Фукуяма, Ю.Хабермас, Д.Белл, Й.Масуда, біоетиками – В.Поттер, В.Кордюм, П.Тищенко, В.Чешко, Р.Пірсон).

Ноосферна філософія керується 9 основними гносеологічними принципами:

- світ пізнаваний;
- пізнання отримується живою матерією (мозком) через органи чуття;
- використання комп'ютерних і мислячих машин підвищує ефективність пізнання;
- пізнані закони можуть служити для створення об'єктів матерії, виникнення яких в природних умовах неможливе;
- пізнаваний мир керований або з ним можлива корисна взаємодія;
- джерелом пізнання служить навколишній зовнішній матеріальний світ природних і ноосферних об'єктів, а також внутрішній духовний світ людини;
- пізнання здійснюється за допомогою засобів пізнання: мови (слів), ручного листа, електромагнітного листа і мислячих машин;
- мова служить одним із способів передачі інформації як ефективний засіб пізнання суб'єктів і об'єктів всесвіту;

· ручний лист, книгодрукування (або інші форми запису) виконують функції зберігання і передачі інформації, джерел знань, накопичених іншими суб'єктами.

Сучасний світ перебуває в стані кардинальної трансформації, у ньому відбувається стрімке оновлення умов життя й праці людини (телебачення, програмне керування, всесвітня інформаційно-пізнавальна мережа-Інтернет, мобільний зв'язок, високошвидкісний транспорт), змінюються традиційні установки та уявлення. Величезна маса людей зазнає стресу й дезорієнтації, не встигаючи адаптуватися до ритму життя і науково-технічних досягнень, які прискорюються. Звідси в сучасної людини страх перед майбутнім, руйнування традиційної родини, занепад моралі, культурна і світоглядна дезорієнтація, духовна та екологічна криза. У суспільстві формуються механізми вирішення цих проблем, які частково беруть на себе компенсацію негативних наслідків функціонування соціального організму. Разом із цим негативні наслідки людської діяльності накопичуються, створюючи екологічний, генетичний, соціальний, технологічний, культурний вантаж. Це не заявляє про себе до певного часу, не сприймається суспільством як проблема, але впливає на процеси, що відбуваються і різко актуалізується в епохи масштабних перетворень, коли спрацьовують стратегічні і тактичні чинники. Драматизм, що відбувається, оновлює бачення і дає суспільству шанс примітити багато що з того, чого не помічають люди, що живуть у відносно благополучні часи.

Людина існує „усередині” культури і невіддільна від неї. Всі її стосунки як із суспільством, так і з природним оточенням опосередковані культурою, а тому ця проблема виводить нас на проблематику культури. Культура може розумітися як відповідь на завдання боротьби з хаотизацією, механізм протистояння неусувним тенденціям хаотизації соціокультурного простору, які зростають у міру ускладнення суспільства і культури.

Тенденції до екологічної переорієнтації етики виявляються в різних етичних концепціях: вченні А.Швейцера про шанобливе ставлення до життя, етиці природи американського еколога О.Леопольда, космічній етиці К.Цюлковського, етиці любові до життя біолога Д.Філатова.

Вже в XIX ст. американський вчений Д.Марш, проаналізувавши різні форми руйнування людиною природного середовища й порушення рівноваги в ньому, виклав програму охорони природи. Французькі географи XX ст. П.Відаль де ла Бланш, Ж.Брюн, Е.Мартонн виступили з концепцією географії людини, предмет якої – дослідження явищ, що проходять на планеті, а також вплив яких на людину стає все більшим. Вчені голландської і французької географічної школи XX століття Л.Февр і М.Сор досліджують вплив людини на географічний ландшафт. Вирішальний вплив на світоглядні пошуки в другій половині XIX – початку XX століття справили такі специфічні російські течії філософської думки, як філософія всеєднання і філософія російського космізму (В.Одоєвський, М.Федоров, М.Морозов, частково В.Соловйов). Над питаннями про ставлення людини до природи, про її місце в природі працювали такі філософи, як: О.Герцен, Д.Писарев, М.Чернишевський, М.Добролюбов. Значний внесок в розробку внесли А.Гумбольдт і Е.Зюсс. Багатотомна праця „Космос” А.Гумбольдта, який виявив і аргументував багатьма фактами положення про взаємодію живих організмів із тими земними оболонками, в які вони проникають. У 1875 році Е.Зюсс запропонував термін „біосфера”. Під цим поняттям він розумів сферу, яка перетинається з іншими сферами й зайнята життям.

Розвідки представників „Римського клубу”, заснованого 1968 року італійським економістом і вченим Ауреліо Печчеї, дослідження Медоуза „Межі зростання”, Дж.Форрестера „Світова динаміка”, М.Месаровича та Е.Пестеля „Людство на поворотному рубежі”, Я.Тінбергена „Перегляд світового порядку”, Д.Габора „За межами доби марнотратства”, Е.Ласло „Цілі для людства”, Д.Гаврилишина „Дороговкази в майбутнє”, доповіді і публікації І.Коломбо, Дж.Боткіна, О.Джарині викликали сенсацію в науковому світі.

Роботи західноукраїнських та американських авторів присвячено проблемі формування екологічної свідомості та культури. Взаємодія людини і природи розглядається в аспектах: економічно-виробничому, соціокультурному, аксіологічному, онтологічному тощо (роботи Н.Борлауга, Ф.Дайсона, Д.Ікеди, Б.Коммонера, П.Куусі, О.Леопольда). Л.Браун характеризує актуалізацію екологічної проблематики 1990-х років як екологічну революцію, визначаючи її як

економічну та соціальну трансформацію, яку можна поставити в один ряд з аграрною та індустріальною революціями. Концепції неперервної екологічної освіти, що зокрема ґрунтуються на висунутій свого часу Дж. Д'юї, ідеї універсальної неперервної освіти для всіх вікових категорій, коли все суспільство має перебудувати в процесі постійного навчання і перенавчання, концепції екологічної грамотності та екодизайну Д.Орра, другого просвітництва К.Майер – Абіха, освіти заради збалансованого (сталого) розвитку (ООН, UNESCO, IVCN, J.Smith та ін.), ідеї Ясперса і Тойнбі. Центральною темою філософствування Ясперса є тема розуміння людиною сенсу життя. Він вважає, що це розуміння дається людині через екзистенціальні осяяння, що приходять в особливих життєвих ситуаціях. Він протестує проти особистої капітуляції людини перед глобальною кризою, що охопила людство, намагається витягувати з апокаліптичного переживання історії нові світоглядні принципи.

Своє бачення прийдешнього світопорядку Ясперс висловлює в статті „Істина, свобода і мир”:

- мир у всьому світі починається зі світу у власному будинку;
- там мир у свою чергу будується на волі;
- зовнішня і внутрішня свобода всіх людей можуть бути забезпечені лише на основі екзистенціальної свободи кожної окремої людини;
 - маючи свій початок в індивідіві, свобода знаходить життя усередині держави у вигляді республіканського образу прояву і виражається також у виступі цієї держави проти пригноблення інших народів;
 - свобода ж не означає свавілля, справжня свобода можлива тільки у вірності істині.

Центральним твором Арнольда Джозефа Тойнбі є 12-томник „Дослідження історії” (1934-1961 рр.). Як стрижень і визначальний чинник всесвітньо-історичного розвитку Тойнбі бачить духовний чинник. Величезну роль у цьому процесі відіграє інтелігенція. Саме її повсюдна поява і активний вступ до суспільного життя сприяє „культурній уніфікації” людства. Впродовж усього свого життя Тойнбі підкреслював: життєздатність цивілізації визначається розвитком духовного початку у всіх видах людської діяльності. Відсутність цього початку або його „згасання” неминуче призведуть до загибелі цивілізації, якою б технічно складною вона не була. Процес горіння людини, людської душі, часом навіть у найстрашніших обставинах, за отримання, твердження і розвиток світу цінностей і є, по суті справи, процес реалізації сенсу історії.

Духовному схилянню перед природою вчить нас класична старокитайська філософія в особі Лао-Цзи, Конфуція, Мо-Цзи, Чжуан-Цзи та індійська філософія в особі Сідхартха Гаутама (Будди), Шанкари та ін.

Є відмінності між екологією природи і екологією культури, до того ж вельми принципові. До відомих меж втрати в природі відновлені. Можна очистити забруднення річки, море, можна відновити ліси, поголів'я тварин, звичайно, якщо не знищена та або інша порода тварин цілком, якщо не загинув той або інший вид рослин. Природа при цьому сама допомагає людині, бо вона „жива”. Вона володіє здібністю до самоочищення, до відновлення порушеної людиною рівноваги. Вона заліковує рани, нанесені їй ззовні, – пожежами, вирубками, отруйним пилом, стічними водами.

Втрати пам'ятників культури невідновні, бо вони індивідуальні, завжди пов'язані з певною епохою. Убити людину біологічно може недотримання законів біологічної екології, убити людину етично може недотримання законів екології культурної. І немає між ними провалля, як немає чітко позначеної межі між природою і культурою. Людина-істота етично осіла, навіть і той, хто був кочівником, для нього теж існувала „осідлість” у просторах його привільних кочевій. Тільки аморальна людина не володіє осідлістю і здатна вбивати осідлість в інших [6]. Особа є ціннісною і трансцендентною реальністю, яка може здійснити себе тільки в світі і яка є унікальною індивідуальною самоконцентрацією єдиного нескінченного духу. „Натовп ніколи не буде філософом”. Ці слова Платона не втратили свого значення і сьогодні. Більшість людей отримують світогляд із релігійної або іншої традиції, яку вони вбирають із молоком матери. Але той, хто прагне до філософськи обґрунтованого світогляду, повинен зважитися на те, щоб спиратися на власний розум [8].

Р.Харі в статті „Міркування про навколишнє середовище” виділяє 3 види суті:

1) суть, що володіє цінністю самі по собі. До таких належать люди і високоорганізовані тварини. Всі вони зберігають інтерес у власному існуванні;

2) суть, що володіє цінністю не сама по собі, а у ставленні до іншої суті. До таких належать неживі предмети, наприклад рослини;

3) суть, що володіє прикладною цінністю у ставленні до іншої суті. До таких зараховуємо артефакти [14].

Методологічні позиції забезпечують сутнісний аналіз потенціалу людини, історичний досвід постановки і вирішення проблеми людини і її потенціалу, а також сучасні пошуки в даній галузі дозволяють виділити низку методологічних принципів її вирішення в сучасній ситуації:

1. принцип гуманізму, який визначає пріоритет людини і його блага як вищу цінність, як критерій вирішення проблеми людини в суспільстві;

2. принцип практичного діалектичного з'єднання суті і існування в реальному бутті людини як діючий шлях вирішення проблеми людини і розвитку його потенціалу;

3. принцип інтеграції всього духовного досвіду людства у вирішенні проблеми людини;

4. принцип мірності, що визначає підхід до людини як цілісності і відповідності його універсальному космічному початку і універсальній діяльній природі самої людини;

5. принцип діяльності, що припускає дослідження людини і її потенціалу з погляду перспектив її розвитку як самодіяльної істоти і звільнення творчого початку особи;

6. принцип соціальності „як сутнісного початку людини, зв'язаного з людяністю у ставленні до людини і миру”. Він містить в собі широкі можливості для дослідження потенціалу людини;

7. принцип системності „побудова системи потенціалу і систематизація методів його дослідження” – проблема, яка в даний час вимагає свого вирішення;

8. принцип єдності загальної потенції миру і потенціалу людини;

9. принцип духовності світоосвоєння, що є „в значній мірі втіленням і конкретизацією принципу системності стосовно потенціалу людини”;

10. принцип інтернаціональності. Використання цього принципу видозмінює і сам характер пізнання, у тому числі і людину, її потенціал [5; 86-87].

Тими проблемами і суперечностями, які закономірно виникають на рівні взаємодії сучасної культури і природи, багато в чому предзадано істота нашого дослідницького інтересу до соціально-екологічної проблеми, узятій в лоні культурології. Дослідження суперечностей між сучасною культурою і природним оточенням, вивчення проблем формування екологічної культури не можливі, на наш погляд, без передуючого аналізу і виявлення специфіки самого культурологічного знання, безперечною базисною характеристикою в даному ракурсі. Культура в широкому сенсі слова включає не тільки наукові і художні досягнення, не тільки твори для певної, обмеженої частини населення. Вона охоплює інститути, звичаї і ритуали, вірування і навички, установки і цінності, загальні погляди на світ і приватні способи мислення, дії всіх членів суспільства у всій сукупності життєвих ситуацій. Феномен екологізму охоплює історичні, ідейно-світоглядні, суспільно-політичні передумови пріоритетизації екологічної проблематики в ХХ-поч. ХХІ ст., особливості її осмислення на рівні філософсько-теоретичних рефлексій та підходи до практичного розв'язання на рівні суспільно-політичних дій – „Етика життя А.Швейцера та етика Землі О.Леопольда (Aldo Leopold); вчення про ноосферу Вернадського В.І., глибинна екологія А.Наесса (A.Naess), гіпотеза Геї Дж.Левлока (James Lovelock) та принцип біофілії Е.Уілсона (E.Wilson) та С.Келерта (S.Kellert), парадигма спільносвіту К.Мейер-Абіха, концепт „екологічного несвідомого” Т.Розака, концепції меж зростання та збалансованого (сталого) розвитку, концепція ко-еволюції (М.Моїсєєв), принцип відповідальності Г.Йонаса та принцип надії Е.Блоха, екофілософія як практична філософія Б.Нортонна, а також такі напрями, як екологічний (інвайронментальний) прагматизм, екологічний фемінізм, біорегіоналізм, соціальна екологія, екомарксизм та інші. Інформаційна біотехнологія здатна привести до спустошення духовного змісту індивідуального існування, зростання культурної ентропії, збіднення самого буття, до так званого „культурного стану”

суспільства. Загроза природним і духовним основам життя змусить людство знаходити згоду із законами бісфери і визначати напрям власній еволюції відповідно до цілей, що прославляють культурно значущі здібності більшості людей, бачивши в цьому процесі етично гідний спосіб людського існування. Дослідження суперечностей між сучасною культурою і природним оточенням, вивчення проблем формування екологічної культури неможливі, на наш погляд, без передуючого аналізу і виявлення специфіки самого культурологічного знання, безперечною базисною характеристикою в даному ракурсі.

Джерельні приписи

1. Абрамов В.І. Духовність суспільства: методологія системного вивчення: Монографія / В.І. Абрамов – К.: КНЕУ, 2004. – 236 с.
2. Бабаков В.Г. Национальное сознание и национальная культура (методологические проблемы) / В.Г. Бабаков, В.М. Семенов. – М., 1996. – 70 с.
3. Жеребилко І. Проблема сенсу життя людини в українській середньовічній філософії: Монографія / І.Жеребилко. – Львів: ЛБІ НБУ, 2004. – 223 с.
4. Іщук В. Україна: проблема престижності та ідентичності (масова свідомість і культура як суб'єкти формування громадської та національної свідомості) / В.Іщук. – К.: Смолоскип, 2000. – 92 с.
5. Краева О.Л. Диалектика потенциала человека / О.Л. Краева. – Н.-Новгород: Нижнегородская гос. с.-х. академия, 1999. – 192 с.
6. Лихачев Д. Экология культуры / Д.Лихачев // Знание – сила. – 1982. – № 6.
7. Проблема человека в западной философии: сб. переводов с англ., немец., франц. / Сост. и послесл. П.Гуревича, общ. ред. Ю.Попова. – М.: Прогресс, 1988. – 545 с.
8. Шелер М. Философское мировоззрение / М.Шелер. – М.: Гнозис, 1994. – 113 с.
9. Hall St. Introduction: Who needs „Identity”? // Question of cultural identity. – L., 2001. – P. 1-17.
10. Bauman Z. From pilgrim to tourist – or a short history of identity // Question of cultural identity. – L., 2001. – P. 18-36.
11. Light A. Contemporary environmental ethics: From metaethics to public philosophy // Metaphilosophy. – Oxford (UK); Malden (MA), 2002. – Vol. 33, № 4. – P. 426-449.
12. Toynbee – Jkeda. Dialogue Man Himself must Choose. Tokyom, 1976.
13. Martin J.R. The wealth of cultures and the problem of generations // Philosophy of education //x.ed.uinc.edu /EPS/PES-Yearbook/1998/maktin.html-(15p).
14. Hare R.M. Reasoning about the environment // Applied philosophy: Morals a. metaphysics in contemporary debate. – L., etc., 1991. – P. 9-20.
15. Jaspers K. Philosophie. Munchen, 1932, Bd. III.

Резюме

Україна знаходиться в ситуації, що потребує цивілізаційного самовизначення. Осмислення нових реалій викликає їх подвійну кризисність – загальнонаціональну соціально-політичну в українському суспільстві та загальносвітову екологічну кризу планети.

Ключові слова: культурологія, екологія культури, інформаційне суспільство, екологія, екологічна свідомість, екологічне мислення, природа.

Summary

To date Ukraine is in a situation which needs civilization self-determination. The comprehension of new realities causes their double crisis – national socio-political in Ukrainian society and world ecological crisis of planet.

Key words: ecology of culture, informative society, ecology, ecological consciousness, ecological thought, nature.